

Bariş ve Özgürlük Hukukunun Kurucu İlkeleri

Atiye Arıkan

Barişin Hukuku:
Demokratik Toplumun
İnşasında Hukuk Ne Söyler?

Suzan Akipa

Yeni ve Kurucu
Bir Denklem;
Yasal Kürt Olgusu

Sevda Çelik Özbingöl

Bariş ve Demokratik Toplum
Sürecinde Kadınların Çerçeve
Yasa ve Anayasa Talepleri

Çiğdem Göksoy

Dağların Sessiz Çığlığı:
Zarife Hanım'ı Yeniden
Hatırlamak

Gülizar İpek

Hypatia'dan Nagihan
Akarsel'e: Kadın Hakikatine
Karşı Binlerce Yıllık Savaş

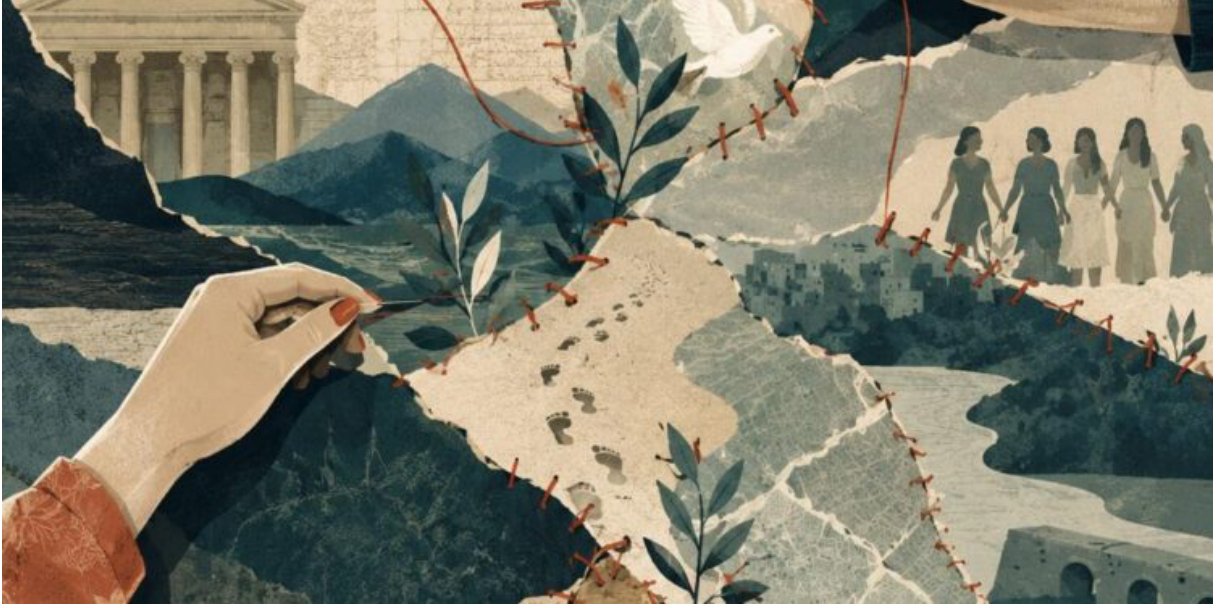

İÇİNDEKİLER

- 1** **Barışın Hukuku: Demokratik Toplumun İnşasında Hukuk Ne Söyler?**
Atiye Arkıan
- 13** **Yeni ve Kurucu Bir Denklem; Yasal Kürt Olgusu**
Suzan Akıpa
- 19** **Barış ve Demokratik Toplum Sürecinde Kadınların Çerçeve Yasa ve Anayasa Talepleri**
Sevda Çelik Özbingöl
- 27** **Dağların Sessiz Çığlığı: Zarife Hanım'ı Yeniden Hatırlamak**
Çiğdem Göksoy
- 31** **Hypatia'dan Nagihan Akarsel'e: Kadın Hakikatine Karşı Binlerce Yıllık Savaş**
Gülizar İpek

Barişın Hukuku: Demokratik Toplumun İnşasında Hukuk Ne Söyler?

Atiye Arkıan-12 Temmuz 2026

Bugüne kadar hukuk, barışı kurmanın aracı olarak düşünöldü. Peki ya barış, hukuku yeniden kurmanın imkânıysa?

Dünyanın farklı coğrafyalarındaki deneyimler gösteriyor ki çatışmanın sona ermesi, barışın başlangıcı olabilir fakat kendisi değildir. Belirleyici olan, çatışmayı yeniden üreten siyasal, hukuksal ve toplumsal eşitsizliklerin dönüştürölebilmesidir. Bu nedenle barış şiddetin durmasından önce hukukun ve birlikte yaşamın yeniden kurulmasına ilişkin bir meseledir. Barış deneyimlerinin ortaklaştığı temel gerçeklerden biri, hiçbirinin tekil güvenlik politikalarıyla başarıya ulaşmamış olmasıdır. Kalıcı barış, her seferinde hukukun yeniden tahayyöl edilmesini, demokratik siyasal ilişkilerin yeniden kurulmasını ve toplumun farklı kesimlerinin sürecin kurucu öznesi haline gelmesini gerektirir. Barışın sürdürölebilirliği ancak yerel aktörlerin bilgi ve deneyimlerinden beslenen, aşağıdan yukarı işleyen ve birlikte yaşamı esas alan toplumsal dönüşüm süreçleriyle mümkün olabilir. Tam da bu nedenle hukuk, devleti örgütleyen kurallar bütünö olmanın yanı sıra insanların birbirini tanımasının, farklılıklarıyla birlikte yaşayabilmesinin ve adalet talebinin kamusal yaşamda karşılık bulmasının ortak zemini

Barış çalışmaları yürüten ve barışın toplumsal bir ilişki olarak kurulabileceğini savunan John Paul Lederach, Barış İnşası[1] kitabında, “Günümüz çatışmalarında barış inşası, toplumun tüm katmanlarına yayılan bir barış altyapısının oluşturulmasına yönelik uzun vadeli bir bağlılık gerektirir; bu altyapı, uzlaşma kapasitesini toplumun kendi iç dinamiklerinden besleyerek güçlendirmelidir.” diyerek, kalıcı barışın yalnızca siyasal

müzakerelerle değil, toplumun bütün düzeylerinde ilişkilerin ve kurumların yeniden inşasıyla hayat bulacağını vurgular. Lederach'ın yaklaşımı, barışın siyasal aktörler arasında varılan bir uzlaşma olarak değerlendirilemeyeceğini, siyasal anlaşmaların ancak yerel topluluklarda, eğitim kurumlarında, yargı mekanizmalarında, sivil toplumda ve gündelik yaşam pratiklerinde birlikte yaşam formunda karşılık bulabildiği ölçüde kalıcı bir barışa dönüşebileceğini işaret eder. Dolayısıyla barışın sürdürülebilirliği, çatışmayı sona erdiren metinlerin ötesinde bu metinlerin ve süreçlerin ardından demokratik meşruiyeti güçlendiren kurumların, katılımcı demokratik mekanizmaların ve çoğul yaşam kültürünü besleyen toplumsal ilişkilerin inşasına bağlıdır. Bu değerlendirme, demokratik toplum üzerine yürütülen tartışmalar açısından önemli bir hatırlatmadır. Çünkü mesele yeni bir siyasal sürecin başlaması kadar, iktidar ilişkilerini dönüştürmek ve birlikte yaşamı taşıyacak bütüncül hukukun nasıl kurulacağıdır.

Türkiye'nin bugün demokratik toplum ve barış üzerine yeniden düşünme imkânı varsa, bunun merkezinde onlarca yıldır ülkenin en temel siyasal meselesi olan Kürt meselesiyle demokratik ve hukuki zeminde yeni bir ilişki kurabilme ihtimali bulunmaktadır. Tam da bu nedenle hukukun yeniden toplumsallaştırılması kurumsal bir reform olmanın çok ötesinde birlikte yaşamın yeniden kuruluşu anlamına gelmektedir. Nitekim barış süreçlerine ilişkin feminist barış literatürünün de uzun süredir işaret ettiği gibi, barış dönemleri yalnızca çatışmanın sona erdiği zamanlar değildir, toplumun yeniden kurulduğu ve yeni toplumsal sözleşmelerin şekillendiği tarihsel eşiklerdir. Bu nedenle barışın nasıl kurulacağı sorusu, aynı zamanda hukukun nasıl yeniden kurulacağı sorusudur.[2] Hukuku devlete yetki veren normlar bütünü olarak görmek yerine, onu insanların ortak yaşamı birlikte kurabildiği, farklılıklarıyla eşit biçimde yaşayabildiği ve ortak bir geleceği paylaşabildiği kamusal bir zemin olarak yeniden düşünmek gerekir. Bu anlamda hukuk, aynı zamanda ilişkisel bir güvence sistemidir ve mevcudiyetiyle korkuyu örgütlemektense güveni inşa etmelidir. Çeşitliliği bir tehdit olarak görmemeli, çoğul yaşamın asli koşulu olarak ve anayasal eşitlik içinde koruyan bir anlayışla şekillenmelidir. Asıl ihtiyaç, yeni yasaların yazılmasından çok, insanların hukuk tarafından tanındığını, eşit görüldüğünü ve sözlerinin kamusal alanda karşılık bulduğunu hissedebilmeleridir. Çünkü mesele yeni hakların tanınması kadar yapısal eşitsizlikler üreten hukuk düzeninin demokratik biçimde dönüştürülmesidir. Dünya barış deneyimleri kalıcı barışın, güvenlik politikalarının genişlemesine ihtiyaç duymadığını, aksine adalet düzeninin demokratikleşmesi, geçmiş ihlallerle yüzleşme mekanizmalarının kurulması ve toplumun farklı kesimlerinin siyasal eşitlik temelinde karar alma süreçlerine kurucu özne olarak katılmasıyla hayat bulduğunu gösteriyor. Bu nedenle barışın hukuku, devleti

düzenleyen normların ötesinde ortak yaşamı kuran eşitlik, adalet ve tanınma ilkelerinden beslenmelidir.

Dünya Deneyimlerinin Söylediği Birlikte Yaşamın Hukuku

Süregelen barış deneyimleri ve arayışları bize kusursuz modeller sunmaz. Aksine, uzun, sancılı ve hatta kimi zaman eksik kalan dönüşümlerin hikayesini anlatır. Fakat tam da bu farklı deneyimler ortak bir hakikati hatırlatır. Sürdürülebilir barış adaletin yeniden kurulabildiği, toplumların birbirini yeniden dinleyebildiği ve insanların kendi gelecekleri üzerinde söz sahibi olabildiği demokratik ilişkilerin kurulmasıyla hayat bulabilir. Belki de bugün Türkiye’de, özellikle Kürt meselesinin demokratik çözümü etrafında yeniden şekillenen barış ve demokratik toplum tartışmaları bakımından üzerinde düşünülmesi gereken temel sorulardan birisi budur. Yeni bir toplumsal sözleşme, önceliğini birincil ve tekil olarak devletin güvenliğini üzerine mi kuracaktır; yoksa insanların onurlu, eşit ve özgür biçimde yaşayabileceği demokratik ortak bir yaşamı mı hedefleyecektir? Bu soruya verilecek yanıt, yalnızca bugünün siyasetini değil, gelecek kuşakların barış hafızasını da şekillendirecektir. Çünkü bir toplum ancak kendisini bu ortaklığın eşit bir öznesi olarak görebildiği, sözünün değer gördüğü ve hukuk tarafından tanındığı ölçüde kalıcı bir barış zemini oluşturabilir. Toplumsal cinsiyet ve barış üzerine yürütülen çalışmalar da barışın eşit yurttaşlık, siyasal katılım, hafıza ve adalet mekanizmalarının yeniden inşasıyla ilişkili olduğunu gösterir. Aynı literatür, kadınların barış süreçlerinde korunması gereken gruplar olarak indirgenemeyeceğini, barışın kadınların ve diğer dışlanmış grupların karar alma süreçlerine kurucu biçimde katılabildiği ölçüde sürdürülebilir olabileceğini vurgular.[3]

Lederach da barışın ancak farklı toplumsal aktörlerin kurucu rol üstlenebildiği ölçüde sürdürülebilir olacağını işaret eder. Öğretmenlerden yerel yönetimlere, kadın örgütlerinden gençlere kadar toplumun farklı kesimlerini barışın belirleyici aktörleri olarak görür. İnsanlar, hayatlarını etkileyen kararlarda görünür, değerli ve tanınmış olduklarını hissetmedikçe barışın kalıcı olmayacağını belirtir ve dikkat çekmek ister. Ona göre kapsayıcılık daha fazla insanın masaya oturmasının ötesinde insanların kendi geleceklerini kurabilecek eşit ve kurucu özne hâline gelebilmesidir.

Dünya barış deneyimleri bu nedenle önemlidir. Her biri farklı tarihsel ve siyasal koşullarda ortaya çıkmış olsa da ortak bir soruya cevap aramıştır. Toplumlar çatışmayı nasıl sona erdirir, birlikte yaşamı hangi hukuk ve hangi siyasal ilkeler üzerine yeniden kurabilir? Kuzey İrlanda, Kolombiya ve Güney Afrika bu soruya farklı cevaplar vermiştir ancak

üçünün de ortaklaştığı yer, barışı mümkün kılacak hukuku yeniden düşünmeden kalıcı bir barışın mümkün olmayacağıdır.

Kuzey İrlanda Deneyimi: Masayı Değiştiren Kadınlar

1998 yılında Kuzey İrlanda’da imzalanan Hayırlı Cuma Anlaşması barışın tek başına bir ateşkes meselesi olmadığını gösteren önemli örneklerden biridir. Yaklaşık 30 yıl süren çatışmanın ardından ortaya çıkan siyasal uzlaşma, kimliklerin tanınması, siyasal temsil, insan hakları güvenceleri, güç paylaşımı ve çoğulcu demokratik kurumların inşası üzerine kurulmuştur.

Ancak Hayırlı Cuma Anlaşması’nı farklı kılan yalnızca kurduğu kurumsal yapılar değildir. Geleneksel siyasal aktörlerin dışında farklı topluluklardan kadınların bir araya gelerek kurduğu Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonu’nun da masada yer alması ve müzakerelerde güvenlik eksenli tartışmaların ötesine geçen başlıkları gündeme taşımasıdır. Mağdurların hakları, eğitim, karma yaşam alanları, toplumsal uzlaşma ve gündelik hayatın yeniden kurulması gibi başlıklar, kadınların siyasal müdahalesiyle barış sürecinin parçası hâline gelmiştir.[4] Kadınların varlığı, taraflar arasında iletişim kanallarının açık kalmasına ve toplumsal desteğin güçlenmesine katkı sunmuştur. Bu dâhiliyet salt temsil bakımından değil, barışın nasıl düşünülmesi gerektiği bakımından da dönüştürücü olmuştur. Çünkü kadınlar masaya kendi deneyimlerini taşımakla kalmamış, çatışmanın toplum üzerindeki görünmeyen yüklerini, kayıpları, bakım emeğini, çocukların geleceğini ve birlikte yaşamın gündelik koşullarını da siyasetin konusu haline getirmişlerdir.

Kuzey İrlanda deneyiminin belki de en önemli öğretisi burada ortaya çıkar. Barış anlaşmaları sihirli metinler değildir, bir metnin imzalanması, yeni ilişkilerin ve yeni güven biçimlerinin kurulması için yalnızca bir başlangıçtır. Asıl mücadele, bu anlaşmanın toplum içinde nasıl yaşanacağı, hafızanın nasıl ele alınacağı ve farklı grupların ortak bir geleceği hangi hukuk ve kurumlar aracılığıyla nasıl kuracağı sorularıyla devam eder. Nitekim geçiş dönemi adaleti literatürünün de işaret ettiği gibi geçmişle yüzleşme ve hukuk devleti üzerine çalışmalar demokratik bir geleceğin ancak geçmişin inkârı yerine yüzleşme kültürü üzerine kurulabileceğini ortaya koymaktadır. Bugün Türkiye’de yeniden gündeme gelen Kürt meselesinin demokratik çözümüne ve çerçeve yasa tartışmalarına ilişkin ısrar da bu dünya deneyimlerinin çıkarımlarının iz düşümü olarak görülmelidir. Onurlu bir barış, çatışmayı ortaya çıkaran siyasal, hukuksal ve toplumsal koşullarla yüzleşmeyi gerektirir.

Hayırlı Cuma Anlaşmasının mimarlarından Monica McWilliams’ın da yıllar sonra yaptığı değerlendirmelerde vurguladığı gibi, kadınların müzakere masasına katılımı sadece kadınları temsil etmek gayesiyle olmamıştır. Kadınlar, egemen siyasal söylemin uzun süre görmezden geldiği alanları görünür hâle getirmiş; insan haklarından eğitime, mağdurların tanınmasından gelecek kuşakların yaşamına kadar barışın gerçek anlamını genişletmiştir. Birlikte yaşamının hangi kurallarla örülebileceğini tartışmaya açmışlardır. Bu nedenle anlaşma düşünüldüğü gibi bir güvenlik mutabakatı olmayı aşarak demokratik kurumların yeniden tasarlandığı, ortak yaşam ilkelerinin yeniden düşünüldüğü ve barışın temellerinin güçlendirilmeye çalışıldığı kurucu bir toplumsal sözleşme olarak karşılık bulmuştur.[5]

Kolombiya Deneyimi: Metni Dönüştüren Kadınlar

Kuzey İrlanda’nın ardından Kolombiya deneyimi de bize barışın çatışmayı sona erdirmekle sağlanamayacağını, adalet ilişkisini yeniden kurmakla ilgili olduğunu gösterir. Elli yılı aşan silahlı çatışmaların ardından 2016 yılında imzalanan barış anlaşması, silah bırakmanın yanı sıra mağdurların hakikat talebini, toprak adaletini, kırsal eşitsizlikleri ve toplumsal cinsiyet boyutunu da müzakerenin ayrılmaz bir parçası hâline getirmiştir. Bu yönüyle Kolombiya deneyimi, barışın geleceğe ilişkin bir uzlaşma olmakla beraber geçmişte yaşanan ağır ihlallerle yüzleşmeyi, hakikatin ortaya çıkarılmasını ve mağdurların onarımını da içeren kurucu bir siyasal süreç olduğunu ortaya koyar. Çünkü geçmişle hesaplaşılmadan kurulan barış, çoğu zaman çatışmanın ertelenmesi anlamına gelir. Hakikat, hesap verebilirlik ve onarım mekanizmalarının barış anlaşmasının kurucu bileşenleri olarak tasarlanması, Kolombiya’yı dünya geçiş dönemi adaleti literatüründe

ayırt edici örneklerden biri hâline getirmiştir. Böylece barış, hukukun, yurttaşlığın ve devlet-toplum ilişkisinin yeniden kurulduğu bir dönüşüm süreci olarak kavranmıştır.

Kuzey İrlanda'da kadınlar müzakere masasında barışın gündemini dönüştürürken, Kolombiya'da bu etki barış anlaşmasının metnine de yansımıştır. Kadın örgütlerinin ve feminist hareketlerin uzun yıllara yayılan mücadelesi sonucunda kurulan Toplumsal Cinsiyet Alt Komisyonu, müzakere sürecinin ayrılmaz bir parçası olmuş; kadınların oluşturduğu ağlar yerel ateşkeslerin sağlanmasında, rehinelerin serbest bırakılmasında ve mağdurların sesinin müzakere masasına taşınmasında belirleyici rol oynamıştır.[6] Böylece toplumsal cinsiyet, anlaşmanın kenarında duran ikincil bir politika alanı olmaktan çıkarak, anlaşmanın bütününe yayılan kurucu perspektiflerden biri hâline gelmiştir.

Ancak Kolombiya deneyimi bize aynı zamanda daha zor bir gerçeği de hatırlatır. Şiddetin azalması tek başına demokratikleşmeyi garanti etmez. Barış anlaşmasının uygulanması da en az müzakere süreci kadar siyasal bir mücadeledir. Barış anlaşmasının hayata geçebilmesi için güçlü kamu kurumlarına, bağımsız hukuk mekanizmalarına, ekonomik eşitsizliklerin giderilmesine ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesine ihtiyaç vardır. Aksi hâlde çatışmayı besleyen yapısal eşitsizlikler farklı biçimlerde yeniden üretilebilir.

Kuzey İrlanda ile Kolombiya birbirinden farklı tarihsel koşullarda şekillenmiş iki deneyimdir. Buna rağmen ortaklaştığı temel ilke dikkat çekicidir. Kalıcı barış, devlet ile silahlı aktörler arasında imzalanan bir mutabakatla başlamış olabilir; ancak toplumun tamamı bu sürecin belirleyici öznesi hâline gelmedikçe yaşayamaz. Bu nedenle Türkiye açısından da mesele sadece çatışmanın sona ermesi olarak kabul edilemez. Kürtlerin eşit yurttaşlık talepleri, dil ve kültürel hakları, yerel demokrasi ve hukuki güvenceler birlikte yaşamın ve demokratik hukuki düzenin kurucu unsurları olarak ele alınmalıdır. Barış, toplum tarafından sahiplenildiği, kadınların, gençlerin, yerel toplulukların, sivil toplumun, sendikaların, akademinin ve farklı kimliklerin sürece katılabildiği, yaşamda karşılık bulduğu ve hukuk tarafından güvence altına alındığı ölçüde toplumsallaşır. Birlikte yaşamın hukuku da tam olarak bu toplumsallaşmanın üzerinde yükselir. Dünya deneyimlerinin bu haliyle gösterdiği, daralan değil genişleyen bir ortak yaşam zeminine duyulan ihtiyaçtır.

Türkiye'de bu yaklaşımın en güçlü örneklerinden biri uzun yıllardır Kürt kadın hareketinin geliştirdiği barış anlayışıdır. Bu yaklaşım, barışı çatışmanın sona ermesinden ziyade;

demokratik siyaset, yerel demokrasi, kadın özgürlüğü, hafıza ve birlikte yaşamın yeniden kurulması olarak tanımlar. Bu perspektif, Cynthia Cockburn'ün savaş ve barışın toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeniden üreten ya da dönüştüren siyasal süreçler olduğu yönündeki değerlendirmeleriyle de örtüşmektedir.[7] Bu yönüyle de Kürt kadın hareketi kadınları barışın mağdurları olarak görmemesi, demokratik toplumun kurucu siyasal özneleri olarak konumlandırması bakımından dünya feminist barış literatürüyle güçlü bir ortaklık kurar.

Geçmişle Yüzleşmek: Hakikat, Hafıza ve Barışın Hukuku

Barışı insanların birlikte bir dünya kurabilme iradesi olarak düşünmek gerekir. Çünkü savaşların ve çatışmaların ardından geriye kalan, siyasi anlaşmazlıklardan da önce kayıplar, kırılganlıklar, suskunluklar ve kuşaklar boyunca taşınan adaletsizlik deneyimleridir. Brandon Hamber'ın ifade ettiği gibi, geçmişin yarattığı toplumsal yaralar unutulurken ortadan kalkmaz; onlarla kurulacak yeni bir toplumsal ilişki sayesinde aşılabılır. Asıl mesele geçmişle kurulan ilişkinin yeni çatışmalar üretmeyecek, onarımı mümkün kılacak yollarını bulabilmektir. Bu nedenle hakikat arayışı, toplumun geçmişle birlikte yaşayabilmesinin bir aracıdır. [8]

Güney Afrika deneyimi bu açıdan dünya barış literatüründe özel bir yere sahiptir. Apartheid rejiminin sona ermesinin ardından kurulan Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu, geçmiş ihlalleri ortaya çıkarmayı amaçlarken mağdurların tanıklıkları aracılığıyla yeni bir toplumsal ilişkinin kurulmasını da amaçlamıştır. Bu deneyim, adaletin yalnızca cezalandırma mekanizmalarıyla kurulamayacağını; mağdurların tanınması, hakikatin kamusal alanda görünür hale gelmesi ve toplumun ortak hafızasının yüzleşme sonrası yeniden inşası yoluyla şekillenebileceğini, tüm bunların adaletin kurucu unsurları olabileceğini gösterir. Aynı zamanda hakikatin ortaya çıkarılmasının tekil olarak toplumsal eşitliği sağlamaya yetmeyeceği uyarısını da tarihe not düşer. Sürdürülebilir barış için geçmişin görünür kılınmasının yanında, geçmişi üreten ekonomik, siyasal, hukuki ve toplumsal yapıların dönüştürülmesinin de gerektiğini gösterir. Öyle ki dışarıdan tasarlanan barış ile toplumun içeriden kurduğu barış aynı şey değildir. Zira barışı sadece uluslararası aktörlerin ya da devlet kurumlarının tasarladığı bir düzenleme olarak kabul edemeyiz. Post-liberal barış yaklaşımlarında da vurgulandığı gibi, toplumların kendi deneyimlerinden, yerel aktörlerin katılımından ve gündelik yaşam pratiklerinden beslenmeyen barış projeleri kırılgan kalmaya mahkûmdur.[9]

Judith Shklar'ın adalet tartışmasına getirdiği yaklaşım da bu noktada önemli bir düşünsel imkân sunmaktadır. Shklar, Adaletsizliğin Veçheleri[10] adlı eserinde, siyasal düşüncenin yüzyıllar boyunca adaleti konuştuğunu, fakat insanların en çok deneyimlediği şeyin adaletsizlik olduğunu söyler. İnsanların adaleti soyut bir ideal düzen tasarımı olarak görmediğini, yaşadıkları/maruz bırakıldıkları haksızlık üzerinden deneyimlediğini vurgular. Shklar'a göre toplumlar “adalet nedir?” sorusundan önce “insanlar hangi deneyimleri açık bir adaletsizlik olarak yaşar?” sorusunu sormalıdır. Bu bakış, barış tartışmasını da kökten değiştirecektir. Çünkü çatışmalar salt siyasi taleplerden ibaret

değildir. Uzun yıllar boyunca biriken tanınmama, dışlanma, eşitsizlik ve hukuki güvencesizlik deneyimlerinden beslenir. Bu nedenle barışın hukuku, geleceğe ilişkin yeni kurallar koymakla yetinemez; geçmişte yaşanan adaletsizlikleri tanımayı ve bunlarla yüzleşme cesaretini de içermek zorundadır. Barışın hukuku, devlet ile toplum arasındaki ilişkinin ve yurttaşların birbirini hangi eşitlik ilkeleri temelinde tanıyacağını da tartışmalıdır.

Geçiş dönemi adaleti üzerine yapılan çalışmaların gösterdiği gibi, demokratik ve onurlu bir gelecek geçmişin inkârı yerine, geçmişle kurulan eleştirel bir ilişki üzerine inşa edilebilir. Mithat Sancar'ın geçmişle hesaplaşma ve hukuk devleti üzerine çalışmalarında vurguladığı üzere, bir toplumun demokratikleşmesi yeni kurumların kurulmasının dışında, toplumun geçmişte yaşanan adaletsizliklerle nasıl ilişki kurduğu, mağdurların nasıl tanındığı ve hukukun bu hafızayla nasıl yüzleştiği de kamusal düzenin niteliğini belirler.[11] Türkiye açısından bu yüzleşme, tek başına geçmişte yaşanan ağır insan hakları ihlallerinin tanınmasından ibaret olmamalıdır. Kürtlerin kolektif hafızasında yer eden zorunlu göçlerin, faili meçhullerin, dil yasaklarının, cezasızlık pratiklerinin ve inkâr siyasetinin demokratik hukuk düzeni içinde nasıl ele alınacağını da kapsamalıdır. Demokratikleşme; hafıza, adalet ve yurttaşlık ilişkilerinin yeniden düzenlenmesiyle mümkündür. Geçmişle hesaplaşma, yalnızca geçmişte kalan olayların değerlendirilmesi olarak görülemez, geleceğin hangi normatif zemin anlayışı üzerine kurulacağını belirleyen kurucu bir süreç olarak kabul edilmelidir. Bu nedenle barış anlaşmaları yalnızca siyasi uzlaşma metinleri olarak görülmemelidir.

Christine Bell'in karşılaştırmalı çalışmalarında ortaya koyduğu haliyle, modern barış anlaşmaları çatışmayı sonra erdiren belgeler olmanın dışında aynı zamanda anayasal dönüşüm süreçlerinin, hak rejimlerinin ve devlet-toplum ilişkisini yeniden tanımlayan siyasal aidiyet biçimlerinin müzakere edildiği temel metinlerdir. Öyle ki; bu anayasal düzenlemeler, siyasal temsil biçimleri, yerel yönetimlerin yetkileri, dil ve kültürel haklar, yargı bağımsızlığı ve siyasal katılım mekanizmaları ortak yaşamın hukukunu belirleyen temel meselelerdir. Bunları barış süreçlerinin yalnızca teknik başlıkları olarak görmekten vazgeçilmedikçe kalıcı bir barışın kurulması güçtür ve çatışmanın farklı biçimlerde geri dönme ihtimali yüksektir.[12]

Bu nedenle geçiş dönemi adaleti deneyimleri bize yalnızca geçmişte yaşanan ihlallerle nasıl hesaplaşılacağına ilişkin yöntemler sunmaz; aynı zamanda geleceğin hangi hukuk

anlayışı üzerine kurulacağını da gösterir. Güney Afrika'dan Kolombiya'ya, Kuzey İrlanda'dan farklı coğrafyalardaki barış süreçlerine uzanan deneyimlerin ortak öğretisi şudur: bir toplum geçmişte yaşanan adaletsizlikleri görünmez kılarak kalıcı bir barış inşa edemez. Çünkü unutmaya üzerine kurulan bir düzen, çatışmanın nedenlerini ortadan kaldırmak yerine onları sessizleştirir. Oysa hakikatin tanınması, mağdurların deneyimlerinin kamusal hafızada yer bulması ve devletin geçmişteki rolüyle yüzleşebilmesi, yeni bir toplumsal sözleşmenin temelini oluşturur.

Türkiye açısından bunun anlamı açıktır. Kürt meselesi yalnızca güvenlik politikalarının konusu olarak ele alınmamalı, eşit yurttaşlık, demokratik katılım, hakikat, hafıza ve adalet ekseninde yeniden düşünülmesi gereken kurucu bir demokratikleşme meselesi olarak ele alınmalıdır. Çünkü demokratik bir toplum bir yanıyla geleceğe dair ortak bir ufuk kurarken diğer yanıyla geçmişin yarattığı eşitsizliklerle yüzleşme cesaretini gösterebildiği ölçüde var olabilir. Bu anlamda barış, çatışmanın sona erdiği tekil bir tarihsel an olmayacaktır. Toplumun kendisiyle, geçmişiyile ve geleceğiyle yeniden ilişki kurduğu uzun soluklu bir dönüşüm sürecidir. Tam da bu nedenle kadınların barış tahayyülü, dünya deneyimlerinin ortaya koyduğu bu ortak çerçeveyi daha da genişletir. Çünkü kadınlar için barış, sıcak çatışmanın bitmesinden daha da fazlasıdır, hayatın yeniden kurulabilmesidir. Belki de bu nedenle kalıcı barış, insanların yeniden birbirine güvenebildiği ortak bir yaşamın adı olduğu kadar, hukukun da bu ortak yaşamı mümkün kılacak biçimde yeniden kurulduğu tarihsel bir imkândır.

Son Not:

[1] Lederach, John Paul. (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. United States Institute of Peace Press.

[2] Egbatan, M. (2013). *Nasıl bir barış süreci: Geçiş dönemi adaleti ve toplumsal cinsiyet*. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 5(2), 7–19.
https://doi.org/10.1501/Fe0001_00000000093

[3] Alıcı, N. & Daşlı, G. (Der.). *Toplumsal Cinsiyet ve Barış*. 2019. Dipnot Yayınları. *Geçiş Dönemi Adaleti, Hafıza ve Barış İnşası*.

[4] Northern Ireland Assembly. “Northern Ireland Women’s Coalition.” *Women in Parliament*. Erişim tarihi: 8 Temmuz 2026.

[5] Fearon, Kate, & McWilliams, Monica. (1998). “The Good Friday Agreement: A Triumph of Substance over Style.”

- [6] Government of Colombia & FARC-EP. (2016). *Final Agreement to End the Armed Conflict and Build a Stable and Lasting Peace*.
- [7] Cockburn, C. (2007). *From Where We Stand: War, Women's Activism and Feminist Analysis*. London: Zed Books.
- [8] Hamber, Brandon. (2009). *Transforming Societies After Political Violence: Truth, Reconciliation, and Mental Health*. New York: Springer.
- [9] Richmond, Oliver P. (2011). **A Post-Liberal Peace**. London: Routledge.
- [10] Shklar, Judith N. (2021). *Adaletsizliğin Veçheleri (Nebi Mehdiyev, Çev.)*. İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları. Orijinal eser: *The Faces of Injustice*, 1990.
- [11] Sancar, M. *Geçmişle Hesaplaşma: Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne*. 2021. İstanbul: İletişim Yayınları.
- [12] Bell, Christine. (2008). *On the Law of Peace: Peace Agreements and the Lex Pacificatoria*. Oxford: Oxford University Press.

Yeni ve Kurucu Bir Denklem; Yasal Kürt Olgusu

Suzan Akipa-12 Temmuz 2026

O halde sorulması gereken soru şudur: Hukukun ve dahası Cumhuriyetin dışına itilerek yok sayılan ama o itildiği alanlarda mücadele ile kazanılan Kürt varlığı, hukuk kapısından nasıl girecek ve bu kapının mahiyeti nasıl olacak? Soruyu biraz daha derinleştirirsek; Kürdün inkârının aracı olan hukuk, Kürdün özgürlüğünün aracı olabilir mi?

Bir asrı aşan Cumhuriyet tarihi, bir anlamıyla Türk olmayan her kimlik gibi Kürdün de inkâr tarihidir. Bu, Kürdün inkârının dahi inkâr edildiği mutlak ve çok katmanlı bir inkâr sarmalı. Kürdistan ise bu inkârın ana merkezi oldu.

Kuşkusuz hukuk, bu inkârda en önemli rolü oynadı, inkâr politikalarına giydirilen kılıf oldu. Kaldı ki bu inkârı salt gerçekleştirmekle de kalmadı, kendisinden esas beklenen görevi de yerine getirdi; inkârı meşrulaştırdı. Aynı zamanda sürekli ve her an yürürlükte olması sebebiyle de inkârı kalıcılaştırdı.

Bir asır boyunca Kürtlerin varlık, eşitlik ve özgürlük mücadelesi, Kürtlüğe dair her türlü düşünce ve eylem ile Kürtlerin siyasal ve kültürel talepleri terör parantezine alındı, kriminalize edildi, gaddarca ve kolektif bir şekilde cezalandırıldı.

Kriminal ve terörist Kürt algısı ise inkâra ve yapılan kötülöklere karşı hem içerde hem dışarıda gelişebilecek olası bir itirazın önündeki en işlevsel bariyerdi.

Dolayısıyla bir asır boyunca Kürdün hukukla olan tek bağı, hukuk dışı bir varlık olmasıydı. Sadece varlık olarak da değil. Kalıcılaşan ve meşrulaşan bu hukuk dışılık, sosyolojik olarak da Kürdü dışıladı.

Kürt, kimi zaman ve hatta ezici çoğunlukta yok sayıldı ve yok sayıldığı için yok edilmeye çalışıldı. Kimi zaman Türk sayıldı ve Türk sayıldığı için asimile edilmeye çalışıldı. Kimi zaman geri-ilkel olarak görüldü ve geri-ilkel olarak görüldüğü için kendisine yabancılaştırılmaya çalışıldı.

Böylesi bir denklemde Kürt, bir tek Kürt olarak kabul görmedi ve hukuken meşru bir varlık olmadı. Dolayısıyla hukuken bir statüsü de olmadı. Ne vatandaş oldu ne azınlık oldu ne de millet oldu.

Varlığı Türk varlığına armağan edildi, dili yok sayıldı ya da bilinmeyen bir dil olarak kayıtlara geçti. Kimlik, ifade ve örgütlenme hakkı yasaklandı, siyasal iradesine kayyum atandı, toprağı talan edildi. Dirisi hapsedildi, ölüsü etkisizleştirildi, kimsesizler mezarlığına defnedildi, bu da yetmedi mezarından çıkarıldı.

Kürdün varlığı, dili, kimliği, kültürü, toplumu, coğrafyası, ölüsü ve dirisi; hukuk dışılıktan Cumhuriyet dışılığı kadar da geniş bir seyir izledi. Bu seyir, anti-Kürtlüğün Türkiye hukuk sistemine ve Cumhuriyet'in karakterine ne kadar içerilmiş olduğunu gösterdi.

Fakat bir asrı aşan Cumhuriyet tarihi, aynı zamanda Kürdün isyan tarihidir de. Çünkü isyan, inkârın bir sonucu olarak gelişti. Yarım asırlık son isyan hareketi olarak Kürt Özgürlük Hareketi, inkarın sürekliliğine, derinliğine ve çok boyutluluğuna rağmen Kürdün varlığını elde etti.

Bu varlık, Kürdün hem kimliksel hem kültürel hem de sosyolojik olarak -yani bir bütün olgu olarak- kuruluşunu ifade eder. Diğer bir deyişle Kürt siyasal öznesinin kuruluşu. Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan, 27 Şubat 2025 tarihli Barış ve Demokratik Toplum Çağrısı ve yine aynı isimli son manifestosunda bunu açıkça ortaya koyuyor.

Öcalan, hukuk dışı bırakılan Kürdün varlığının mücadele ile kazanıldığını, özgürlüğün ise demokratik toplum ile sağlanacağını, bunun da yolunun kazanılan bu varlığın hukuk ve Cumhuriyet kapsamına alınmakla olduğunu söylüyor.

Öcalan, hukuk dışına itilmekle kaybettiğimizi, yeniden hukuk içine alınmakla bulabileceğimizi, deyim yerindeyse -kaybedilene kaybedildiği yerde aramayı- ifade ederek varlığın özgürlüğünü yeni bir anlamla buluşturuyor.

O halde sorulması gereken soru şudur: Hukukun ve dahası Cumhuriyetin dışına itilerek yok sayılan ama o itildiği alanlarda mücadele ile kazanılan Kürt varlığı, hukuk kapısından nasıl girecek ve bu kapının mahiyeti nasıl olacak? Soruyu biraz daha derinleştirirsek; Kürdün inkârının aracı olan hukuk, Kürdün özgürlüğünün aracı olabilir mi?

Kanaatimce bu sorulara verilecek cevap, şu iki tespitten beslenmek zorunda. Zorundaki, pozitivist hukukun bazen kırılğan bazen de katı ve donuk olan karakteri ve sınırları aşılsın. Aşılsın ki, hukuksal düzlem kurucu ve yeni bir karakter kazansın.

Tespitlerden birincisi; Türkiye'nin birbirine göbekten bağlı ve birbirini karşılıklı olarak etkileyen siyasal ve hukuksal sisteminin kapıları sonuna kadar Kürtlüğe kapatılmışsa, bunca inkâr, acı ve kötülük bu kapının kapatılması sonucunda yaşanmışsa, hiç şüphesiz o kapıyı kapatıldığı yerden ardına kadar açmaya zorlamak; derinlikli sosyolojik bir analiz, büyük bir tarihsel yolculuk ve etkili politik bir mücadele hattı örmeyi gerektirir. Dahası, bu örüntüyü süreklileştirmek ve hatta dönüştürerek, geliştirerek, güncelleyerek süreklileştirmek gerekir.

Hukuk kapısını açacak, açtıktan sonra da her an kapatılmaya meyilli olan bu kapıyı açık tutmaya zorlayacak esas etken, işte bu örüntünün kudretidir.

İkincisi; Öcalan'ın inşa ettiği liderlik tarzı, ürettiği bilimsel ve ideolojik güç, açığa çıkardığı devrimcilik ve bütün bunların kadın özgürlükçü karakteri ile kadın öncülüklü Kürt Özgürlük Hareketi'nin 52 yıllık kimlik ve kültür inşası hem bu kapıyı açacak hem yeniden şekillendirecek temel unsurdur.

Kadın özgürlüğünü ve eşitliğini merkeze alan ve bunu yaptığı için de devrimci bir kudrete erişen bu kimlik ve kültür inşası, ancak kadın karakterli ve kadınlara alan açan bir hukuk kapısından içeri girebilir.

Bu iki tespitten sonra tekrar sorulara ve cevaplara dönecek olursam; Kürdü hukuk dışına iterek Kürde kaybettiren ve tam da bu sebeple kendi yüzyılını da kaybeden Cumhuriyet, Kürt varlığını bir "bütün" olarak hukuk kapsamına almak zorunda.

Ve yine kanaatimce bu zorunluluk, Kürdün kaybettiği özgürlüğünü yeniden kazanacağı ve geçmiş yüzyılını kaybeden Cumhuriyet'in de yeni yüzyılını kazanacağı bir eşik.

Böylesi bir eşikte “bütün”; kimliksel ve kültürel tanınmanın toplamıdır. Hukuksal ifadeyle, Kürtlerin bireysel hak ve özgürlükleri ile Kürt halkının halk olmaktan kaynaklı grup ve kolektif haklarının iç içe ve eş zamanlı tanınmasıdır.

Bu, aynı zamanda inkârcı ve tekçi hukuk sisteminin, kendi ideolojik karakterinden kopuş anıdır.

Kopuş, ideolojik bagajla yüzleşmek ve hukuksal biçimi demokratikleştirmekle mümkündür. Demokratikleşmeyen bir hukuk, Kürdü kabul etmez, tıpkı bir asırdır olduğu gibi. Bir “bütün” olarak hukukun içine girmeyecekse, Kürt de bu hukuku kabul etmez, zira bir asırdır bunun için mücadele etti.

Kürdün hukuk dışı olan varlığının hukuken tanınmasının ilk koşulu, bugünlerde çokça konuşulan çerçeve yasanın tarihsel ve güncel bir bakış açısıyla doğru bir temelde çıkarılması olacaktır.

Kuşkusuz bir çerçeve yasa olacağı için, anti-Kürt hukuk düzeninin ve hukuk dışı Kürtlüğün açığa çıkardığı bütün sorunlara eğilmesi veya bu sorunların çözümünü bir anda sağlaması gerçekçi olmayacaktır.

Fakat Kürdün hukukla ve dolayısıyla Cumhuriyet'le na-mevcut ilişkisi açısından en yakıcı nokta olan Kürt isyanına ve isyanın sonuçlarına dair bir yasanın karakteri; tam da bu isyan sonucunda kazanılmış olan Kürdün varlığının tanımına, bireysel ve kolektif haklarına dair de bir zemin olacaktır.

Nitekim Öcalan da 24 Mayıs 2026 tarihli heyet görüşmesinde bu çerçeve yasayı, kök hücre yasası olarak tarif etti. Daha bütünlüklü bir ifade ile “demokratikleşmenin kök hücresi” olarak tanımladı.

Bu tanımlamayı iki boyutlu olarak okumamız gerektiğine inanıyorum. Birincisi; Öcalan, çıkarılması beklenen ve hatta gerekli olan kök hücre yasası ve demokrasi arasında ontolojik bir bağa vurgu yapıyor. Kök hücre yasasını, demokrasinin zorunlu bir unsuru olarak ifade ediyor. Kürdün ve isyanının yasallığını, demokratik bir yaşam için bir ön koşul olarak görüyor.

İkincisi; Öcalan “kök” imgesini kullanarak kökün üzerinde yükselecek gövdenin de ancak bu kökten beslenebileceğini ve yine ancak bu kökün rengini ve karakterini alabileceğini ifade ediyor. Kök’ten sonra büyüyecek olan gövdeyi oluşturacak ve taşıyacak olanın, esasında bu kök olacağını vurguluyor. Bu da bizi, “Kürt isyanının hukuku, Kürt kimliğinin ve Kürt halkının hukukunu tarifler” tespitine götürür.

Dolayısıyla da Kürt isyanına dair bu yasa, Kürdün kimliğinin statüye kavuşmasının da zeminini oluşturacaktır.

Kürt isyanının hukuku veya daha dar ve güncel tanımıyla isyanın yasası; isyanın başı, isyanın özneleri ve isyanın kapsamı arasında herhangi bir kategorik ayırım yapmadan bütünlüklü bir yaklaşımla düzenlenmelidir.

İsyanın başı olan Öcalan’ın zaten var olan ideolojik, örgütsel, toplumsal ve fiili statüsünün bu yasa ile birlikte hukuki yoldan kendisine iadesi, yani Öcalan’ın barış ve demokratik toplum kurucu rolünün hukuken ve resmen tanımlanması; isyanın öznelerinin, kapsamının ve sonuçlarının hukuk kapsamına alınmasının yolunu ardına kadar açacak ilk eşik olacaktır.

Öte taraftan, faaliyetleri ve bu faaliyetlerinin sonuçları, bu yazıda anlatmaya çalıştığım şekliyle, hukuk dışı olan bir isyan varken; “suça bulaşmış- bulaşmamış” veya “üye-yönetici” gibi mantık ve akıl kurallarını zorlayan kategoriler oluşturmak yasanın bütünlüklü ve kapsayıcı olmasını engelleyecektir.

Bu engel, aynı zamanda Kürt varlığının bir bütün olarak, hukuk kapısından içeri alınması gerektiği, bir bütün olarak alınması durumunda ancak hakiki ve hukuki bir tanımının sağlanacağı denklemini bozan esas etken de olacaktır.

Sonuç Olarak;

Yazı boyunca bir “bütün” olarak bahsettiğim kültür hakları veya grup hakları; evrensel hukukta da vazgeçilemez, devredilemez bir insan hakkı ve hatta bireysel hak ve özgürlüklerin kullanımını garanti altına alan bir hak olarak tanımlanır. Bireyin temel hak ve özgürlüklerinin hukuksal güvenceye alınması ve geliştirilmesi, bu bireyin dahil olduğu “bütün”ün kolektif haklarının hukuksal güvenceye alınması ve geliştirilmesine bağlıdır.

Bu bağ, Öcalan’ın deyimiyle, kimlik ve kültür haklarının yasal ve anayasal hukukta -ve hatta sözleşmesel hukukta- bütünsel temelde ele alınmasıdır.

Bütünsellik, esasında bireysel kurtuluşun toplumsal kurtuluştaki aranması gerektiğı bir eştir. Bireyi toplumun içine konumlandıran ve bireysel dönüşümü toplumsal dönüşümde arayan bu eşiğı aşmak; bir sorumluluk ve bir zorunluluk olarak her zamankinden daha acil bir biçimde önümüzde duruyor.

Bariş ve Demokratik Toplum Sürecinde Kadınların Çerçeve Yasa ve Anayasa Talepleri

Sevda Çelik Özbıngl-12 Temmuz 2026

Bugün demokratik hukuk tartışmaları, bu güvenlikçi yaklaşımın yerine hak temelli bir hukuk anlayışını koyma arayışıdır. Böyle bir hukuk anlayışı; insan haklarını, eşit yurttaşlığı, kadın özgürlüğünü, çoğulculuğu ve demokratik katılımı hukuk düzeninin temel ilkeleri olarak kabul etmek zorundadır

Türkiye’de yeniden tartışılmaya başlanan Bariş ve Demokratik Toplum Süreci, yalnızca silahlı çatışmanın sona erdirilmesine ilişkin siyasal bir gündem değildir. Aynı zamanda hukukun, eşit yurttaşlığın ve demokrasinin nasıl yeniden kurulacağına ilişkin tarihsel bir eşiktir. Bu eşikte en temel sorulardan biri şudur: Yeni bir hukuksal ve siyasal düzen kurulacaksa bu düzen nasıl olacak ve kadınlar bu düzenin neresinde duracaktır?

Bu soru, kadınların yalnızca sürece katılımını değil, kurucu özne olarak tanınıp tanınmayacağını da belirlemektedir. Çünkü savaş ve çatışma dönemlerinde en ağır bedelleri ödeyen kadınlar, bariş dönemlerinde çoğu zaman müzakere masalarının, anayasa yapım süreçlerinin ve hukuk reformlarının dışında bırakılmaktadır. Oysa kalıcı barişin toplumsallaşabilmesi, kadınların yalnızca temsil edildiği değil; ayrıca karar verdiği, yön verdiği ve hukuku birlikte kurduğu demokratik bir siyasal düzenin inşasına bağlıdır.

Bugün tartışılan çerçeve yasa ve yeni anayasa arayışları da bu nedenle yalnızca teknik hukuk metinleri olarak değerlendirilemez. Bunlar, toplumun hangi değerler üzerine

yeniden kurulacağını belirleyecek siyasal ve toplumsal metinler/sözleşmelerdir. Kadınların bu sözleşmenin dışında bırakıldığı bir barışın, gerçek anlamda demokratik ve kalıcı olması elbette mümkün değildir.

Güvenlikçi Hukuktan Demokratik Hukuka

Yaklaşık yüz yıllık Kürt meselesi, güvenlik eksenli hukuk politikalarıyla ele alınmış; olağanüstü yönetim anlayışları, istisna rejimleri, cezasızlık, zorunlu göçler, kültürel inkâr ve siyasal baskılar yalnızca Kürt toplumunu değil, tüm kadınların özellikle de Kürt kadınların yaşamlarını derinden etkilemiştir. Kadınlar hem çatışmanın doğrudan mağduru olmuş hem de toplumsal yaşamın yeniden üretiminde görünmeyen yükleri üstlenmişlerdir.

Bugün demokratik hukuk tartışmaları, bu güvenlikçi yaklaşımın yerine hak temelli bir hukuk anlayışını koyma arayışındır. Böyle bir hukuk anlayışı; insan haklarını, eşit yurttaşlığı, kadın özgürlüğünü, çoğulculuğu ve demokratik katılımı hukuk düzeninin temel ilkeleri olarak kabul etmek zorundadır. Kadınlar açısından demokratik hukuk, yalnızca hakların korunması değil; hukukun kuruluş biçiminin de değişmesi kadınların bu süreçlere aktif ve etkin biçimde dâhil olması anlamına gelmektedir.

Kadınlar Barışın Kurucu Öznesidir

Kadın hareketi uzun yıllardır barışın yalnızca silahların susması olmadığını dile getirmektedir. Barış; şiddetin her biçiminin ortadan kaldırıldığı, kadınların yaşam hakkının güvence altına alındığı, ekonomik bağımsızlığın desteklendiği ve siyasal karar süreçlerine eşit katılımın sağlandığı bir toplumsal düzeni ifade eder.

Bu nedenle kadınların barış süreçlerine katılımı sembolik bir temsil meselesi değildir. Kadınların müzakere heyetlerinde, anayasa komisyonlarında, yasama süreçlerinde ve yerel yönetimlerde kurucu irade olarak yer alması, demokratik meşruiyetin vazgeçilmez koşullarından biridir. Birleşmiş Milletler'in Kadın, Barış ve Güvenlik gündemi de bu yaklaşımı uluslararası düzeyde desteklemektedir.

Demokratik Kürt Hukukçular Konferansı'nın Açtığı Tartışma

Bu başlıklar tüm kadın hareketlerinin gündemini oluşturur iken, son dönemde yürütülen hukuk tartışmaları içerisinde Demokratik Kürt Hukukçular Konferansı da bu yaklaşımın önemli örneklerinden biri olmuştur. Bu bağlamda 4-5 Temmuz'da Diyarbakır'da, Barış ve Demokratik Toplum Süreci bağlamında gerçekleştirilen Demokratik Kürt Hukukçular Konferansı, hukuki dönüşüm tartışmalarına sunduğu önemli katkılar yanında "Kadının

Toplumsal Sözleşmesi Bağlamında Demokratik Toplum ve Kadın Hukuku” başlığında ciddi tartışmalar yürütüp önemli katkılar sunmuştur. Kadının barış ve müzakere süreçlerinde rolünün de tartışıldığı konferansta dile getirilen yaklaşım, kadın özgürlüğünü demokratik hukuk düzeninin ayrılmaz bir parçası olarak ele almak yanında, güvenlikçi hukuk anlayışının yerine hak ve özgürlükleri esas alan yeni bir hukuk paradigmasının gerekliliği kesin şekilde vurgulanmıştır.

Konferansın öne çıkardığı temel başlıklardan biri, demokratik toplumun kadınların örgütlü iradesi ve kendi hukukunu kurabilme kapasitesiyle yaşam bulacağı yönündeki yaklaşımıdır. Bu çerçevede kadınların siyasal süreçlere kurucu irade olarak katılması, anayasal eşitliğin yalnızca biçimsel değil fiili eşitliği de kapsamı, yerel demokrasinin güçlendirilmesi, eş başkanlık sistemi, kadın meclisleri, kadın kooperatifleri ve yerel öz yönetim mekanizmalarının demokratik yaşamın asli unsurları olarak görülmesi sürecin kadın yanıyla tespitine ciddi katkılar sunmuştur.

Konferans ayrıca geçiş hukuku, hakikat ve toplumsal yüzleşme mekanizmaları, kadınların yaşam hakkı ve şiddetten korunma hakkının etkin biçimde güvence altına alınması, İstanbul Sözleşmesi başta olmak üzere kadınların ulusal ve uluslararası hukukla elde ettiği kazanımların korunması gerektiğine işaret etmiştir. Bu yaklaşım, kadın özgürlüğünü barış sürecinin tali bir başlığı olmaktan çıkarıp demokratik hukuk düzeninin kurucu ilkelerinden biri hâline getirmektedir.

Çerçeve Yasa Kadınlar İçin Ne Anlama Geliyor?

Çerçeve yasa tartışmaları çoğu zaman silahsızlanma ya da siyasal müzakere başlıklarıyla sınırlı ele alınıyor olsa da kadınlar açısından çerçeve yasa, aynı zamanda yaşamın yeniden kurulmasının hukuksal zeminini ifade etmektedir. Negatif barışın sınırlarının görünür hâle geldiği bu aşamada, barış sürecinin kadın boyutunun hukuksal güvenceye kavuşturulması özel bir önem taşımaktadır.

Kadınların barışın hukukuna ilişkin tüm toplumsal bileşen içerisinde kadın yanıyla önemli tespitler yapmak yanında, bu sürece önemli katkılar sunduğu/sunacağı da tartışmasıdır.

Bu çerçevede hazırlanacak düzenlemelerin:

- Kadınların barış müzakerelerine ve geçiş adaleti mekanizmalarına eşit ve etkin katılımını,

- Toplumsal cinsiyet temelli hak ihlallerinin görünür kılınmasını,
- Hakikat ve yüzleşme mekanizmalarında kadınların deneyim ve tanıklıklarının tanınmasını,
- Kadınlar açısından ekonomik ve sosyal onarım politikalarının geliştirilmesini,
- Kadınların şiddetten korunma hakkının güçlendirilip geliştirilmesini,
- Çatışma sürecinde işlenen cinsel şiddet suçlarının etkili biçimde soruşturulmasını ve bu suçlar bakımından cezasızlığa yol açabilecek engellerin kaldırılmasını güvence altına alması gerekmektedir.

Bununla birlikte çerçeve yasa; kadınlara yönelik uluslararası hukuk kapsamında suç teşkil eden ağır ihlallerin etkin biçimde soruşturulmasını, yerel kadın meclisleri ile kadınların özgün örgütlenmelerinin hukuki güvenceye kavuşturulmasını ve kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal olarak güçlenmesini esas alan yeniden inşa politikalarının yasal güvence altına alınmasını da içermelidir.

Kadınların yaşadığı zorunlu göç, yoksulluk, yakınlarını kaybetme, bakım yükünün ağırlaşması ve çok katmanlı şiddet deneyimleri dikkate alınmadan ve her hâlükârda, kadınlar açısından bu sürecin özel olarak tasarlanması gerekliliğini görmeden hazırlanacak bir geçiş hukuku, toplumsal barışın eksik kalmasına neden olacaktır.

Demokratik Anayasa Kadınların Anayasası Olabilecek mi?

An itibarıyla yeni anayasa tartışmaları artık hayati bir zorunluluk olarak tespit edilirken, kadınlar açısından yeni bir anayasa yalnızca mevcut anayasa hükümlerinin değiştirilmesi anlamına gelmemektedir. Asıl mesele, anayasanın kimi/kimleri “kurucu özne” olarak tanımlayacağıdır.

Yeni anayasa tüm toplumsal halk bileşenlerinin eşit yurttaşlığını tartışırken, kadınların eşit yurttaş olarak tanınması, karar alma mekanizmalarında eşit temsiline güvence altına alınması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin anayasal ilke hâline getirilmesi, yerel demokrasinin ve katılımcı yönetim modellerinin güçlendirilmesi, farklı kimlik ve kültürlerin eşit biçimde tanınması, ana dilin kamusal yaşamın tüm alanlarında özgürce kullanımı ve ana dilde eğitim hakkı demokratik anayasanın temel unsurları olmalı ve tartışma boyutlu bir eksende geniş ele alınmalıdır.

Anayasa yalnızca devletin örgütlenmesini belirleyen bir belge değildir; aynı zamanda toplumun birlikte yaşama iradesinin hukuksal ifadesidir. Ne yazık ki kadınların kurucu özne olarak tanınmadığı bir anayasa, demokratik toplumun ihtiyaçlarına tam anlamıyla cevap veremeyecektir.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bir Geçiş Adaleti

Demokratik müzakere ve geçiş hukuku bütün süreçleriyle bütüncül bir çerçeveden ele alınmalı ve toplumsal cinsiyete duyarlı geçiş adaleti, kadınların çatışma sürecinde yaşadığı özgün hak ihlallerini de görünür kılan, hakikat, adalet, onarım ve tekrar etmeme ilkelerini esas alan, kadınların karar alma süreçlerine eşit ve etkin katılımını güvence altına alan bir yaklaşımla inşa edilmelidir.

Karşılaştırmalı Deneyimler Işığında Kadınların Barış Süreçlerindeki Rolü

Bu aşamada dünya deneyimleri bize nasıl rehberlik edecek sorusunun cevabı da yol açıcı olacaktır. Dünya çatışma çözümü yöntemlerinde kadınların barış süreçlerine etkin katılımının yalnızca toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değil, barışın kalıcılığı bakımından da belirleyici olduğunu görmekteyiz.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1325 sayılı Kadın, Barış ve Güvenlik Kararı da kadınların çatışma çözümü, barış müzakereleri ve yeniden yapılanma süreçlerine eşit ve anlamlı katılımını uluslararası bir yükümlülük olarak kabul etmektedir.

Kuzey İrlanda'da 1998 tarihli Good Friday Anlaşması sürecinde kadınların müzakere masasında temsil edilmesi, insan hakları ve eşitlik ilkelerinin barış anlaşmasına yansımaya önemli katkı sağlamıştır. Benzer şekilde Kolombiya Barış Anlaşması, toplumsal cinsiyet perspektifini doğrudan barış sürecine dâhil eden ilk örneklerden biri olmuş, kadınların siyasal katılımı, kırsal kalkınma, cinsel şiddet ve mağdur hakları yapılan anlaşmanın temel başlıkları arasında yer almıştır. Ve kadınlar doğrudan müzakere sürecine katkı sunmuştur. Bu deneyim sürecin denetlenmesinde de kadın örgütlerine rol yüklemiş ve savaştı kadınların silah bıraktıktan sonra toplumsal entegrasyonları için özgün programlar geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Güney Afrika'da apartheid sonrası anayasa yapım süreci ile Nepal ve Ruanda'daki çatışma sonrası yeniden yapılanma deneyimleri ise kadınların anayasal dönüşüm ve siyasal temsil süreçlerine etkin katılımının daha kapsayıcı ve demokratik kurumların oluşmasına katkı sunduğunu göstermektedir. Filipinler'de Bangsamoro Barış Süreci ve

kadın müzakereciler ile Guatemala’da hakikat komisyonlarında kadınların rolü de değerlendirilecek önemli dünya deneyimleri arasındadır.

Buna karşılık Bosna-Hersek’teki Dayton Barış Süreci, kadınların müzakere süreçlerinden büyük ölçüde dışlandığı ve bunun toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından önemli eksiklikler yarattığı örneklerden biri olarak hâlen değerlendirilmektedir.

Bu karşılaştırmalı deneyimler, barış süreçlerinin yalnızca çatışmanın sona erdirilmesini değil, aynı zamanda demokratik hukuk düzeninin yeniden inşasını hedeflediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle Türkiye’de yürütülecek çerçeve yasa ve anayasal dönüşüm çalışmalarında kadınların yalnızca danışılan taraflar olarak değil, hukuki ve siyasal dönüşümün kurucu özneleri olarak yer almaları önem taşımaktadır. Hem negatif hem de pozitif barış sürecinde; geçiş hukuku, hakikat ve toplumsal yüzleşme mekanizmaları, yerel demokrasi ve anayasal eşitlik ilkeleri kadınların deneyimlerini ve taleplerini gözeterek bütüncül bir yaklaşımla ele alındığında, demokratik toplumun inşasına daha güçlü katkı sunacaktır.

Sonuç Yerine: Barışın Kadın Yüzü

Karşılaştırmalı dünya deneyimleri de göstermektedir ki, kadınların barış süreçlerine eşit ve etkin katılımı yalnızca toplumsal cinsiyet eşitliğinin değil, kalıcı ve demokratik barışın da temel güvencelerinden biridir. Türkiye’de yürütülen Barış ve Demokratik Toplum Süreci de bu birikimden yararlanarak kadınların kurucu iradesini hukuk düzeninin merkezine yerleştirebildiği ölçüde kalıcı ve kapsayıcı bir nitelik kazanacaktır.

Bugün barış ve demokratik geleceğimiz üzerine yürütülen tartışmalar, yalnızca siyasal aktörlerin müzakerelerine indirgenemeyecek kadar kapsamlıdır. Kalıcı ve adil bir barışın yolu, kadınların yaşam deneyimlerinin, taleplerinin ve örgütlü iradelerinin hukuk düzeninin merkezine yerleştirilmesinden geçmektedir.

Kadınlar artık barışın sessiz tanıkları ya da yalnızca mağdurları değildir. Hukuku kuran, toplumu yeniden inşa eden ve demokrasiyi derinleştiren kurucu özneler olarak söz söylemektedirler. Bu temelde de çerçeve yasa, geçiş hukuku ve demokratik anayasa tartışmaları da bu gerçeklikten bağımsız düşünülemez.

Barışın toplumsallaşması meselesi de bu minvalde kadın özgürlüğünün güvence altına alınmasıyla mümkündür. Demokratik toplum ise ancak ve ancak kadınların eşit, özgür ve kurucu özne olarak tanındığı bir hukuk düzeni üzerinde gelişebilir. Bu nedenle bugün

yürütülen anayasa ve çerçeve yasa ve barış yasaları tartışmaları, yalnızca bir dizi hukuk reformunu değil; kadınların kurucu iradesini esas alan yeni bir toplumsal sözleşmenin inşa edilmesi bakımından tarihsel bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

Nihayetinde ülkemizde yapılacak olan ve tüm demokratik ve barışçıl kamuoyunun ve toplumsal kesimlerin bu sürecin başarıyla sonuçlanması çabası içinde olduğu bu aşamada hazırlanacak özel yasada yer verilmek üzere:

“Kadınların barış müzakerelerine, karar alma süreçlerine, hakikat ve yüzleşme mekanizmalarına, geçiş dönemi adalet kurumlarına ve yeniden inşa politikalarına eşit ve etkin katılımı güvence altına alan, çatışma sürecinde kadınların maruz kaldığı cinsiyete dayalı ihlaller için özel hakikat, adalet, onarım ve tekrar etmeme güvenceleri oluşturulur.” önermesini barış ve demokratik toplum mücadelesine inanan tüm kadınlar adına yapabiliriz...

Kaynakça:

- Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women Türkiye) – Rehber Belgeler (CEDAW, Pekin Deklarasyonu, BM Güvenlik Konseyi 1325 ve devamı kararlar)
- Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women Türkiye) – Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
- Avrupa Konseyi – İstanbul Sözleşmesi Resmî Metni
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (2000). 1325 Sayılı Kadın, Barış ve Güvenlik Kararı.
- Birleşmiş Milletler (1979). Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW).
- Birleşmiş Milletler (2013). CEDAW Komitesi 30 No’lu Genel Tavsiye Kararı: Çatışmaların Önlenmesi, Çatışma ve Çatışma Sonrası Durumlarda Kadınlar.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (1982). 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2012). 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun.

- Peace by Peaceful Means. Johan Galtung (1996). Peace by Peaceful Means. (Negatif ve pozitif barış kavramlarının temel kaynağı.)
- Çiçek, Cuma. (2018). 2013–2015 Çözüm Süreci’nde Sivil Toplum Kuruluşları. Barış Vakfı Politika Raporu.
- Orhan, Salim. “Suriye’de Barış İnşası İçin Muhtemel Bir Anayasal Tasarım.” İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8(2), 2023.
- Orhan, Salim. “Modern Devlet’in Karanlık Yüzü ve Devlet Suçları.” Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2024.
- Demokratik Kürt Hukukçular Konferansı (5 Temmuz 2026). Sonuç Bildirgesi: “Özgürlük, Statü ve Barış İçin Demokratik Hukuk”.
- Diyarbakır Barosu – Kürt Sorunu, Barış ve Demokratik Çözüm Tartışmalarına İlişkin Raporlar.
- Hakikat Adalet Hafıza Merkezi’nin hakikat, hafıza ve geçiş adaleti üzerine yayımladığı raporlar.
- Kadın Koalisyonu ve Eşitlik İçin Kadın Platformu tarafından hazırlanan anayasa ve kadın hakları metinleri.

Dağların Sessiz Çığı: Zarife Hanım'ı Yeniden Hatırlamak

Çiğdem Göksoy-12 Temmuz 2026

Bugün Zarife'yi anmak, yalnızca geçmişî hatırlamak değildir. Aynı zamanda bugünün kadın mücadelesine de bakmaktır. Çünkü kadınlar hâlâ yaşam hakları için, eşit temsil için, emeklerinin görünür olması için, şiddete ve ayrımcılığa karşı mücadele etmeye devam ediyorlar

Tarih çoğu zaman erkeklerin isimleriyle yazılır. Savaşların komutanları, anlaşmaların imzacıları, isyanların önderleri kayda geçirilir; fakat aynı tarihin içinde yürüyen kadınların ayak izleri çoğu zaman görünmez kılınır. İşte Zarife Hanım'ın hikâyesi tam da bu görünmezliğin içinden bize seslenir.

Bugün Alişer denildiğinde birçok kişi onun şairliğini, siyasal kimliğini ve Koçgiri ile Dersim tarihindeki yerini hatırlar. Ancak Alişer'in yanında yürüyen, onunla aynı tehlikeyi paylaşan, aynı ideallere inanan Zarife Hanım'ın adı çoğu zaman birkaç cümleyle geçiştirilir. Oysa tarihin asıl sorusu şudur: Alişer'le birlikte aynı mücadeleyi yürüten Zarife Hanım kimdi?

Zarife Hanım yalnızca bir eş değildi. O, yaşamını mücadeleye adayan bir kadındı. Silah taşıyan, yolculuklara çıkan, sürgünleri ve baskıları yaşayan, kararların yükünü omuzlayan bir yoldaştı. Erkek egemen tarih yazımının satır aralarında kalan bu kadın, aslında kendi döneminin en sıra dışı figürlerinden biriydi.

Koçgiri'nin sarp dağlarında başlayan hikâyesi, Dersim'in derin vadilerine kadar uzanır. Bir halkın var olma mücadelesi ile bir kadının özgürleşme mücadelesi birbirine karışır. Çünkü

Zarife'nin yaşamı sadece siyasi bir direniş hikâyesi değildir; aynı zamanda kadınların tarih boyunca görünür olma mücadelesinin de bir parçasıdır.

Dengbêjler yıllarca Alişer ile Zarife'nin adını birlikte söyledi. Çünkü halk hafızası bazen resmî tarihten daha adildir. Yazılmayanı yazar, unutulana hatırlar.

Yaşlı dengbêjlerin anlattığı rivayetlerde şöyle dizeler duyulur:

“Alişer dağın yamacında,
Zarife yanında durmuştu.
Rüzgâr sert eserdi Dersim’de,
Ama Zarife’nin bakışı daha sertti.”

Bu sözler birebir tarihî bir kayıt değildir belki; fakat halkın hafızasında Zarife'nin nasıl yaşadığını gösterir. O, korunmaya muhtaç bir kadın olarak değil, dağın başında dimdik duran bir direnişçi olarak anlatılır.

Bir başka anlatıda ise şöyle denir:

“Dağlar Alişer’i çağırdı,
Zarife ‘ben de gelirim’ dedi.
Yol uzundu, gece karanlıktı,
Ama onların yürüyüşü birbirini aydınlatıyordu.”

Bu anlatılar bize önemli bir şey söyler: Zarife'nin hikâyesi aşk hikâyesi olmaktan çok bir yoldaşlık hikâyesidir. Birbirine omuz veren iki insanın hikâyesi.

Bugün kadın tarihi ve jinolojî perspektifiyle geçmişe bakarken, Zarife Hanım’ı yeniden okumak daha anlamlı olacaktır. Çünkü tarih yalnızca devletlerin ve orduların tarihi değildir. Tarih aynı zamanda kadınların sessiz bırakılmış hikâyelerinin toplamıdır.

Zarife'nin direnişinin önemi tam da burada ortaya çıkar. O, erkeklerin gölgesinde kalmayı reddeden kadınların sembollerinden biridir. Yaşamı boyunca bunu bir teori olarak anlatmadı; doğrudan yaşayarak gösterdi.

1937 yılında Alişer ve Zarife birlikte öldürüldüklerinde bir dönemin hafızasında derin bir yara açıldı. O günden sonra birçok ağıt yakıldı. Birçok dengbêj onların adını dağlardan, yaylalardan, sürgün yollarından taşıyarak sonraki kuşaklara ulaştırdı.

Dersim'in yaşı kadınları yıllarca çocuklarına şu cümleyi anlattılar:

“Alişer'in yanında Zarife vardı.

Çünkü büyük mücadeleler tek kişinin omuzlarında yükselmez.”

Bugün Zarife'yi anmak, yalnızca geçmişini hatırlamak değildir. Aynı zamanda bugünün kadın mücadelesine de bakmaktır. Çünkü kadınlar hâlâ yaşam hakları için, eşit temsil için, emeklerinin görünür olması için, şiddete ve ayrımcılığa karşı mücadele etmeye devam ediyorlar.

Bir zamanlar Koçgiri'nin ve Dersim'in dağlarında yürüyen Zarife'nin ayak izleri, bugün kadın derneklerinde, dayanışma ağlarında, köylerde, fabrikalarda, üniversitelerde, belediyelerde ve sokaklarda yürüyen kadınların izleriyle buluşuyor. Mücadelenin biçimi değişiyor; fakat özü değişmiyor. Kadınlar hâlâ kendi sözlerini kurmak, kendi yaşamlarına sahip çıkmak ve eşit bir dünya yaratmak için direniyorlar.

Onun cesareti, hak arayan kadınların sesinde yaşamaya devam ederken kadınların özgürlük yürüyüşü hâlâ aynı kararlılıkla sürüyor.

Bu nedenle Zarife'nin direniş ve var olma hikâyesi tamamlanmış bir hikâye değildir. O hikâye her kadın dayanışmasında yeniden yazılıyor. Her itirazda, her örgütlenmede, her eşitlik talebinde yeniden can buluyor.

Çünkü kadınların tarihi geçmişte kalmış bir hatıra değil; bugün de yazılmaya devam eden canlı bir mücadeledir.

Ve belki de bu yüzden, aradan geçen onca yıla rağmen Dersim dağları hâlâ onların hikâyesini fısıldamaya devam eder.

Alişer ve Zarife...

Birinin adı söylendiğinde diğerinin sesi de rüzgâra karışır.

Bugün o sese yeni kadınların sesleri ekleniyor. Dün Zarife'nin yürüdüğü yolda, bugün binlerce kadın yürüyor. Tarih bize şunu hatırlatıyor: Kadınlar yalnızca tarihin tanıkları değildir; onlar tarihin kurucularıdır da.

Ve dağlardan yükselen o eski dengbêj sesi, bugün bize hâlâ aynı çağrışı yapıyor:

“Kadının sesi sustuğunda tarih eksik kalır.

Kadın konuştuğunda ise yalnız kendini değil, bir halkın hafızasını da ayağa kaldırır.”

Hypatia'dan Nagihan Akarsel'e: Kadın Hakikatine Karşı Binlerce Yıllık Savaş

Gülizar İpek-12 Temmuz 2026

Hypatia'nın kütüphaneyle, bilimle ve hakikat arayışıyla kurduğu ilişki ile Nagihan'ın kadın hafızasını kurumsallaştırma çabası ve kurmaya çalıştığı kütüphane arasında güçlü bir tarihsel bağ bulunmaktadır. Her iki kadın da egemen sistemlerin kadın bilgisini yok etme girişimlerine karşı hakikatin izini sürmüş, kadın bilgisini toplumsallaştırmaya çalışmıştır. Bu nedenle hedef alınan yalnızca kadınlar değil; kadınların hafızası, bilgisi ve hakikati olmuştur

İskenderiye sokaklarında bir kalabalık ilerliyordu. Öfkeli, bağırان ve cezalandırmaya kararlı bir kalabalık. Hedeflerinde bir ordu komutanı, bir hükümdar ya da bir işgalci yoktu. Hedeflerinde bir kadın vardı. O kadın, yaşamını düşünmeye, öğretmeye ve bilgi üretmeye adanmış bir filozoftu. Matematikle uğraşıyor, gökyüzünü inceliyor, öğrenciler yetiştiriyor ve hakikat üzerine konuşuyordu. Fakat tam da bu yüzden tehlikeli görülüyordu. Çünkü erkek egemen iktidarlar tarih boyunca kadınların yalnızca itaat etmesini istemiş, düşünmesini ise tehdit olarak algılamıştır. M.S. 415 yılında Hypatia'nın bedenini parçalayarak katlettiler. Ancak o gün İskenderiye'de hedef alınan yalnızca bir kadın değildi. Kadınların bilgi üretme hakkı, hakikat üzerinde söz söyleme iddiası ve toplumsal öncülüğü de saldırının hedefindeydi. Aradan bin beş yüz yıldan fazla zaman geçti. İmparatorluklar yıkıldı, sınırlar değişti, teknolojiler gelişti. Fakat kadın hakikatine karşı yürütölen savaş sona ermedi. Sadece biçim değıştirdi.

Çünkü insanlık tarihinin en uzun savaşlarından biri, kadın hakikatine karşı yürütölen savaştır.

Bu savaşın kökleri Hypatia'dan da eskiye uzanır. İnsanlık tarihinin ilk toplumsal örgütlenmelerinde kadın yalnızca yaşamı doğuran değil, aynı zamanda bilgiyi üreten g   t  . Toprağın işlenmesinden tarımın gelişimine, bitkilerin tanınmasından sağlık bilgisinin oluşumuna kadar birçok alanda kadın belirleyici bir rol oynuyordu. Toplumun hafızası, ahlaki değerleri ve yaşamı örgütleme biçimleri büyük ölçüde kadınların kolektif deneyimi üzerinden şekilleniyordu. Abdullah   calan'ın   z  mlerinde sıklıkla vurguladığı gibi, kadın yalnızca toplumsal yaşamın kurucu gücü değil, aynı zamanda ilk bilgelik kaynağıdır. Bu nedenle kadın üzerinde kurulan tahakküm sıradan bir egemenlik ilişkisi değildir. Kadının sömürgeleştirilmesi, toplumun hakikatle kurduğu ilişkinin sömürgeleştirilmesi anlamına gelir. Erkek egemen uygarlığın yükselişiyle birlikte kadınların toplumsal konumu kadar bilgi   retimindeki merkezi rolü de hedef alınmıştır. Kadın yalnızca yaşamın merkezinden uzaklaştırılmamış, hakikatten de koparılmıştır. Kadın bilgisinin yerine dogmalar, kadın hafızasının yerine resmi tarih, kadının yaşam bilgeliliğinin yerine ise iktidarın bilgisi ge  rilmiştir.

Bu nedenle kadın hakikatine karşı savaş, aslında uygarlık tarihi kadar eskidir. Hypatia'nın katledilmesi de bu uzun tarihin yalnızca bir halkasıdır. Tarih boyunca kadınların bilgiyle kurduğu ilişki sürekli hedef alınmıştır. Avrupa'da binlerce kadın cadı avları sırasında yakılmıştır. şifacılar, bilge kadınlar, bitkileri tanıyanlar, doğum bilgisine sahip olanlar ve toplumun hafızasını taşıyanlar sistematik biçimde tasfiye edilmiştir. Yakılan yalnızca kadınlar değildi; kadınların yüzyıllar boyunca biriktirdiği bilgi ve deneyim de ateşe veriliyordu. Aslında cadı avları yalnızca dini bağnazlık sonucu değildi. Aynı zamanda kadın bilgisinin tasfiyesi operasyonuydu.       egemen sistemler kadınların yalnızca bedenlerini değil, düşünme ve   retme kapasitelerini de kontrol altına almak istiyordu.

Kadınların tarihsel hafızasının silinmesi modern çağda da devam etti. Kadınlar bilimde, felsefede, siyasette ve sanatta önemli roller üstlenmelerine rağmen çoğu zaman görünmez bırakıldı. Erkek egemen tarih yazımı kadınları düşüncenin kurucu öznesi olarak değil, istisnai figürler olarak göstermeyi tercih etti. Oysa Hypatia'dan Rosa Luxemburg'a, Hannah Arendt'ten Simone de Beauvoir'a kadar birçok kadın düşünür yalnızca kendi dönemlerini değil, insanlığın düşünsel ufkunu değiştirdi. Onların ortaya koyduğu fikirler, özgürlük mücadelelerinden demokrasi tartışmalarına kadar birçok alanda belirleyici oldu. Buna rağmen kadınların düşünsel   retimi çoğu zaman erkeklerin gölgesinde bırakıldı.       mesele yalnızca kadınların konuşması değildi. Mesele kadınların hakikat   retmesiydi.

Hakikat üreten kadın, egemen sistemler açısından her zaman tehlikeli görülmüştür. Çünkü kadın hakikati yalnızca kadınlara ilişkin gerçekleri açığa çıkarmaz. Aynı zamanda iktidarın gizlemeye çalıştığı bütün eşitsizlikleri de görünür kılar. Bugün Kürt kadın özgürlük mücadelesi içerisinde yürütülen çalışmalar da tam bu tarihsel kopuşa müdahale etmektedir. Özellikle Jineoloji çalışmaları, kadınları araştırmanın nesnesi olmaktan çıkararak bilginin öznesi hâline getirme çabasını temsil etmektedir. Jineoloji yalnızca kadınlar üzerine çalışan bir disiplin değildir. Aynı zamanda erkek egemen bilgi anlayışına yöneltmiş köklü bir eleştiridir. Kadınların tarih boyunca susturulan seslerini, görünmez kılınan deneyimlerini ve bastırılan bilgilerini yeniden görünür kılma arayışıdır.

Bu noktada Nagihan Akarsel'in yaşamı ve mücadelesi özel bir anlam taşımaktadır.

Nagihan Akarsel yalnızca bir gazeteci, araştırmacı ya da yazar değildi. O, kadınların tarihini, hafızasını ve bilgisini görünür kılmaya çalışan bir kadın özgürlük öncüsüydü. Jineoloji çalışmalarında yer aldı, kadın araştırmaları yürüttü, kadınların kendi tarihlerini kendi sözleriyle yazabilmeleri için emek verdi. Kürt kadınların yüzyıllardır karanlıkta bırakılmış bilgi birikimini açığa çıkarmaya çalıştı. Kadınların xwebûnlarına ulaşabilmeleri, kendi öz hakikatleriyle buluşabilmeleri için mücadele etti. Onun yürüttüğü çalışmalar yalnızca akademik faaliyetler değildi. Bunlar aynı zamanda kadın hakikatini görünür kılma mücadelesinin parçalarıydı. Katledilmeden önce üzerinde yoğunlaştığı en önemli çalışmalardan biri kadın kütüphanesi ve kadın hafızası arşivi idi. Çünkü Nagihan çok iyi biliyordu ki, hafızasını kaybeden toplum hakikatini de kaybeder. Kadınların tarih boyunca ürettiği bilgi, deneyim ve mücadele birikiminin kayıt altına alınması, gelecek kuşaklara aktarılması ve kurumsallaştırılması bu nedenle yaşamsal önemdedir. Bu nedenle Hypatia ile Nagihan Akarsel arasında yalnızca tarihsel bir benzerlik değil, düşünsel bir süreklilik bulunmaktadır.

Hypatia'nın kütüphaneyle, bilimle ve hakikat arayışıyla kurduğu ilişki ile Nagihan'ın kadın hafızasını kurumsallaştırma çabası ve kurmaya çalıştığı kütüphane arasında güçlü bir tarihsel bağ bulunmaktadır. Her iki kadın da egemen sistemlerin kadın bilgisini yok etme girişimlerine karşı hakikatin izini sürmüş, kadın bilgisini toplumsallaştırmaya çalışmıştır. Bu nedenle hedef alınan yalnızca kadınlar değil; kadınların hafızası, bilgisi ve hakikati olmuştur.

Hypatia İskenderiye'de katledildi.

Nagihan Akarsel Süleymaniye'de katledildi.

Aralarında bin beş yüz yıldan fazla zaman vardı.

Ancak onları hedef alan zihniyet aynıydı. Çünkü egemen sistemler kadın bedeninden önce kadın hakikatinden korkarlar. Kadın konuştuğunda onu susturmaya, kadın yazdığında onu görünmez kılmaya, kadın araştırdığında onu yalnızlaştırmaya çalışırlar. Çünkü bilirler ki kadın hakikatinin açığa çıkması, iktidarın karanlıkta sakladığı birçok gerçeği de görünür kılacaktır. Bugün kadın hakikatine karşı savaş yalnızca fiziksel saldırılarla sürdürülmemektedir. Kadınların ürettiği bilgi görünmez kılınarak, kadınların yazdığı tarih değersizleştirilerek ve kadınların kurduğu alternatif yaşam alanları hedef alınarak da sürdürülmektedir.

Özellikle özel savaş politikalarının yoğunlaştığı coğrafyalarda kadınlar yalnızca bedenleri üzerinden değil, hafızaları ve düşünceleri üzerinden de kuşatılmaktadır. Kadın cinayetlerinin sıradanlaştırılması, kadın yoksulluğunun derinleştirilmesi, fuhuş ağlarının yaygınlaştırılması, uyuşturucunun toplumsallaştırılması, dijital şiddetin büyütülmesi ve kadınların örgütlü yaşamdan koparılmaya çalışılması aynı stratejinin farklı biçimleridir. Çünkü egemen sistemler çok iyi bilir ki kendi tarihini bilen, kendi bilgisini üreten ve örgütlü bir yaşam kuran kadınlar yönetilemez. Bu nedenle kadın hakikatine yönelik saldırılar yalnızca kadınlara karşı yürütülen saldırılar değildir. Aynı zamanda toplumun hafızasına, geleceğine ve özgürleşme potansiyeline karşı yürütülen saldırılardır. Fakat tarih bize başka bir şeyi daha göstermektedir.

Hypatia katledildi ama düşünceleri yok olmadı.

Cadı avlarında binlerce kadın yakıldı ama kadın bilgisi ortadan kaldırılamadı. Nagihan Akarsel katledildi ama kadın hakikati susturulamadı.

Çünkü: Hakikat mücadelelerde yaşar.

Hakikat hafızada yaşar.

Hakikat direnişte yaşar.

Bugün Hypatia'yı anmak yalnızca geçmişte katledilmiş bir filozofu hatırlamak değildir. Nagihan Akarsel'i anmak da yalnızca bir kadın öncünün yasını tutmak değildir.

Asıl mesele onların yarım bıraktığı yerden yürüyebilmektir. Jineoloji tam da bu nedenle önemlidir. Çünkü Jineoloji, kadınların tarih boyunca ellerinden alınan hakikatlerini yeniden görünür kılma çabasıdır. Kadınların yalnızca tarihin konusu değil, tarihin kurucu öznesi olduğunu hatırlatma mücadelesidir. Kadınlar kendi tarihlerini yazdıkça, kendi bilgilerini ürettikçe ve kendi sesleriyle konuştukça Hypatia da yaşamaya devam edecektir, Nagihan da.

Kadın hakikatine karşı bin yıllık savaş sürüyor olabilir.

Fakat bu savaşın karşısında binlerce yıllık bir kadın direnişi, kadın hafızası ve kadın bilgeliği bulunmaktadır. Ve belki de bu yüzden, egemenler hâlâ kadınların hakikatinden korkmaktadır.